

Historia kluczem do zrozumienia
współczesnych relacji międzysąsiedzkich.
Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dobre i złe sąsiedztwa”,
Bydgoszcz, 11–12 V 2015

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2015.038>

Społeczność Europy i świata, wchodząc do wielkiej, wspólnej globalnej wioski, próbuje rozliczyć się z przeszłością. Nastanie XXI wieku rozbudziło w ludziach nadzieję na lepsze wspólne życie. Niestety wydarzenia ostatnich miesięcy pokazały, że w miejsce dawnych podziałów pojawiły się nowe, a także odrodziły się stare. Świat, doświadczony konfliktami obu wielkich wojen, po blisko siedemdziesięciu latach staje przed koniecznością rozliczenia się z przeszłością i podjęcia próby ułożenia sobie poprawnych stosunków między narodami.

Na to, jak układają się relacje między sąsiadującymi ze sobą społeczeństwami, niemały wpływ mają wydarzenia z przeszłości. To historia pozwala zrozumieć współczesność¹. Niejeden antagonizm czy stereotyp ma swoje korzenie w konfliktach i sprzecznościach z czasów minionych². To one, między innymi, rzutują na to, czy współcześnie potrafimy ze sobą rozmawiać bez emocji, czy też nadal stawiamy sobie nawzajem zarzuty i mamy do siebie pretensje.

Jednym z kryteriów wyznaczających sąsiedztwo jest geografia administracyjna³. Z politologicznego punktu widzenia mówiąc o sąsiedztwie, z reguły mamy na względzie stosunki między państwami graniczącymi ze sobą. Jednak to nie państwa, nie instytucje kształtują określone stosunki międzynarodowe. Wpływ na nie mają ludzie, w tym osoby sprawujące władzę w poszczególnych krajach⁴. Przejmowanie władzy na przestrzeni wieków dokonywało się różnie. Niekiedy wynikało z uwarunkowań dynastycznych, innym razem władza pochodziła z wyboru. Zawsze jednak za tymi decyzjami stał człowiek. To człowiek, w pojedynkę, ale i zespołowo, był i jest podmiotem funkcjonowania państwa i relacji na zewnątrz – z sąsiadami w ujęciu administracyjnym. Mamy więc tu do czynienia z drugim wyznacznikiem sąsiedztwa – kryterium społecznym⁵. Sąsiad, czyli ten mieszkający obok, to pojedynczy człowiek, społeczność lokalna, mniejszość narodowa, naród, który po drugiej stronie granicy napotyka drugiego człowieka, drugi naród tak samo

¹ J. Topolski, *Historycy a proponowane rozumienia przeszłości*, [w:] idem, *Wprowadzenie do historii*, Poznań 1998, s. 20–24; W. Wrzosek, *O myśleniu historycznym*, Bydgoszcz 2009.

² *Narody i stereotypy*, red. H. Hamer, Kraków 1995; *Obcy, sąsiedzi, niechciani partnerzy?*, red. K. Glass, Z. Puślecki, B. Serloth, Poznań 1995; *Obraz druhého v historické perspective*, red. L. Klusáková, Praha 1997; *Stereotypen und Nationen*, red. T. Walas, Krakau 1999; Z. Benedyktowicz, *Portrety „obcego”*, Kraków 2000; A. de Lazari, O. Rábov, *Russkie i poliaki glazami drug druga. Satiričeskaà grafika*, Iwanowo 2007; *Obraz Inšogo v susidnih istoriàh: miŕi, stereotipi, naukovì interpretaciì. Materiali miŕnarodnoi naukovoì konferenciji*, Kiïv 15–16 grudnà 2005 roku, red. G. V. Kacànov, Kiïv 2008 i inne.

³ J. Skrzyp, *Geografia administracyjna i polityczna*, Siedlce 2007.

⁴ M. Kłusak, *Meandry polityki*, Gdańsk 2005; *Spółczesństwo a władza*, red. J. Przygodzki, M. J. Ptak, Wrocław 2010.

⁵ T. A. Kohut, *Psychohistoria jako historia*, [w:] *Psyche i Klio. Historia w oczach psychohistoryków*, wybór, przekład i wstęp T. Pawelec, Lublin 2002, s. 73–94.

myślący lub wręcz odwrotnie – dążący do konfliktu⁶. Sąsiedzi przez stulecia mieszkali obok siebie. Niejednokrotnie nawiązywali współpracę, wymianę handlową, ale także walczyli o terytorium i własne bezpieczeństwo⁷.

Sąsiedzi to nie tylko państwa i narody, to także społeczności różnych kręgów kulturowych czy religijnych. Ich dorobek naukowy i techniczny zbliżał, ale niekiedy stawał się także zalążkiem rywalizacji⁸. Wiara, mająca wymiar społeczny, zbliżała i jednoczyła ludzi, ale także izolowała wyznawców odmiennych religii⁹.

Z socjologicznego punktu widzenia mamy do czynienia z kolejnym sąsiedztwem – w ramach jednego miasta, jednej wsi, ale także na większej przestrzeni terytorialnej. Można wtedy mówić o relacjach zachodzących między mieszkańcami dwóch sąsiadujących ze sobą miast czy też małej wsi, miasteczka leżącego po sąsiedzku z wielką aglomeracją. Tu również zachodzą relacje międzyludzkie – etniczne, narodowościowe, religijne itp.¹⁰

To właśnie relacjom międzysąsiedzkim została poświęcona międzynarodowa konferencja naukowa, zorganizowana w dniach 11–12 V 2015 roku w Bydgoszczy. Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zainicjował cykl konferencji pod wspólnym tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa”¹¹. Każda z kolejnych sesji poświęcona będzie innemu wątkowi związanemu z kontaktami sąsiedzkimi. Tegoroczne spotkanie odbyło się pt. „Historia kluczem do zrozumienia współczesnych relacji międzysąsiedzkich”. Obrady poświęcono szeroko rozumianej problematyce funkcjonowania stosunków sąsiedzkich, zarówno tych międzynarodowych, jak i kulturowych oraz społecznych.

⁶ T. D. Nelson, *Psychologia uprzedzeń*, Gdańsk 2003; J. Kornhauser, *Świadomość regionalna i mit odrębności*, Kraków 2001.

⁷ *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*, red. W. Bonasiuk, Rzeszów 2002; W. Wrzesiński, *Sąsiad, czy wróg?*, Wrocław 2007.

⁸ *Aktualne zagrożenia dla wartości związanych z wielokulturowością*, red. Z. Mach, I. Głuszyńska, Bielsko-Biała 2009.

⁹ *Religie a wojna i terroryzm*, red. J. Drabina, Kraków 2003; T. Khoury Adel, *Wojna i przemoc w religiach świata – fakty i przyczyny*, Kielce 2006.

¹⁰ Na przykład patrz: *Metropolie mniejszości*, red. B. Jałowicki, E. A. Sekuła, Warszawa 2011.

¹¹ Oficjalna strona konferencji „Dobre i złe sąsiedztwa”: <http://dobreizlesasiedztwa.jarmtech.pl/> (dostęp: 9 IX 2015).

Kwestie ułożenia poprawnych stosunków narodów i społeczności lokalnych mieszkających obok siebie od zamierzchłych czasów do dni nam współczesnych wymagają wnikliwych badań interdyscyplinarnych. Stąd w konferencji udział wzięli przedstawiciele różnych dyscyplin historycznych, a także politologii, socjologii, etnologii czy propedeutyki nauki o społeczeństwie.

Konferencji „Dobre i złe sąsiedztwa” patronowali: JM Rektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego prof. dr hab. Janusz Ostojka-Zagórski oraz Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotr Całbecki i Prezydent Bydgoszczy Rafał Bruski. Obrady odbywały się w Domu Polskim przy ul. Grodzkiej 1 oraz w Ratuszu Miejskim przy ul. Jezuickiej 1 w Bydgoszczy.

W konferencji wzięło udział ponad 50 naukowców, w tym 21 z zagranicy (z Rosji, Niemiec, Litwy, Ukrainy, Serbii, Białorusi, Słowacji, Chin). Prezentowane referaty zostały ujęte w sześć sekcji tematycznych:

1. Tożsamość regionalna a sąsiedztwo.
2. Wspólne dziedzictwo kulturowe.
3. Sąsiedztwo a wyznanie.
4. Polska i sąsiedzi.
5. Obszary konfliktów i próby pojednania.
6. Sąsiedztwo na kartach podręczników szkolnych.

Przybyłych gości oraz uczestników konferencji powitał Prorektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą prof. dr hab. Sławomir Kaczmarek. Dokonał on również uroczystego otwarcia obrad.

Trzy pierwsze wystąpienia, w ramach obrad plenarnych, zainicjowały dyskusję nad problemem dziedzictwa kulturowego i konieczności edukacji społecznej we współczesnym świecie. Dr Samanta Kowalska z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, stawiając retoryczne pytanie: „Dziedzictwo kulturowe na początku XXI wieku – narodowe czy wspólne?”, wskazała na konieczność pielęgnowania dziedzictwa kulturowego i wiedzy o historii¹². Wykazała rolę dziedzictwa kulturowego jako

¹² S. Kowalska, *Drogi i rozdroża ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce po 1989 roku*, Poznań 2011; *Stosunki międzynarodowe i wkład Polaków w dziedzictwo kulturowe*, red. S. Kowalska, Poznań 2014.

istotnego czynnika kształtującego stosunki międzynarodowe i międzysąsiedzkie. Jednocześnie podkreśliła wagę poszanowania różnorodności, gdyż ta pozwala budować nie tylko stabilną teraźniejszość, ale i przyszłość¹³. Druga z uczestniczek konferencji, również z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dr hab. Danuta Konieczka-Śliwińska podkreśliła, że relacje sąsiedzkie należy zacząć budować od kontaktów społeczności lokalnych. Wykazała niebagatelną rolę szkolnej edukacji regionalnej w budowaniu relacji międzysąsiedzkich¹⁴. Prelegentka skoncentrowała się na analizie zmierzającej do wykazania, że poznanie własnej ziemi może być podstawą do wzmacniania postaw niezbędnych do budowania dobrych/prawidłowych relacji z najbliższym otoczeniem, a w dalszej perspektywie może również stanowić punkt wyjścia do kształtowania postaw istotnych dla funkcjonowania narodu i państwa. Z kolei dr Iwona Strachanowska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zaprezentowała wyniki swoich badań nad różnicami w kształtowaniu postaw tolerancji międzykulturowej u młodzieży akademickiej z grup studentów bilingwalnych (dwujęzycznych). Tym samym przedstawiła metody pracy nad kształtowaniem interkulturowości europejskiej, prowadzącej do dobrego sąsiedztwa.

Następnie obrady odbyły się w sekcjach tematycznych. Sekcja „Tożsamość regionalna a sąsiedztwo” została podzielona na trzy części. W pierwszej z nich uczestnicy dokonali przeglądu kształtowania się relacji sąsiedzkich społeczności zamieszkującej pogranicza, w tym współzależności miejsko-wiejskiej czy też regionalnej na przestrzeni wieków. Doc. dr hab. Ludmiła Sukina z Państwowego Moskiewskiego Uniwersytetu Humanistycznego (filia w Siergijewie Posad) omówiła współzależności podmoskiewskich miast i przedmieść w czasach Wielkiej Smuty na początku XVII wieku. Swoje wystąpienie zatytułowała „Przyjaciel, kolega, wróg...”. Czas dramatycznej transformacji życia publicznego, towarzyszącej wojnie domowej w kontekście polityki wewnętrznej i zagranicznej

¹³ Zob. też: F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, Kraków 1997 (reprint wydania: Kraków 1935).

¹⁴ D. Konieczka-Śliwińska, *Idea regionalizmu polskiego w szkolnej edukacji historycznej po 1918 roku*, Poznań 2014. Zob. również: J. Torowska, *Edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego*, Kraków 2008.

był jednym z przejawów ciągle zmieniającego się wektora współzależności miast i przedmieść regionu podmoskiewskiego. Autorka wystąpienia przeanalizowała przyczyny i mechanizmy konfliktów oraz przejawy budowania współzależności mieszkańców Perejaśławia-Zaleskiego, Rostowa, Aleksandrowskiej Słobody, którzy mimo że stanęli „po różnych stronach barykady”, ostatecznie zjednoczyli się i razem utworzyli pospolite ruszenie Minina i Pożarskiego¹⁵. Z kolei zespół autorów: prof. Siergiej Małowiczko (Państwowy Moskiewski Regionalny Instytut Humanistyczny) i doc. dr Marina Rumiancewa (Państwowy Uniwersytet Badawczy „Wyższa Szkoła Ekonomii” w Moskwie) omówili dzieje obszarów przygranicznych Północnego Kaukazu. Autorzy wystąpienia szczególną uwagę zwrócili na tzw. szwy regionów narodowych, na wielowarstwowe obszary kontaktów, na doświadczenie wspólnego zamieszkiwania, gospodarowania, korzystania z dóbr przyrody i wpływu na krajobraz i na transformację historycznego myślenia przez rdzenne narody Północnego Kaukazu – Rosjan i Ukraińców (górali i koczowników oraz ludności migrującej na te tereny po czasach podboju tego obszaru przez Imperium Rosyjskie¹⁶). Natomiast dr Oleksandr Kołybienko z Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie przybliżył słowiańsko-ruskie, tureckie i ugrofińskie wzajemne powiązania i podobieństwa w Perejaśławiu Ruskim i Perejaśławiu Zaleskim. Prelegent omówił wyniki swoich badań na temat tzw. perejaśławskich Torków – plemienia oguskiego lub kipczackiego, Torkilów (jednego z tureckich plemion), mieszkającego na Perejaśławszczyźnie. Ponieważ na budowanie tożsamości nie miały wpływ mieli nie tylko historycy akademicy, ale także

¹⁵ Pospolite ruszenie pod przywództwem mieszczanina Kuźmy Minina i księcia Dymitra Pożarskiego uwolniło Moskwę od zagranicznych najeźdźców, pokazując jedność całego narodu niezależnie od pochodzenia, wyznania i statusu społecznego. Tym samym w Rosji zakończyła się Wielka Smuta w XVII w. (okres kryzysu Carstwa Rosyjskiego w latach 1598–1613). Z tej okazji współcześnie w Rosji obchodzony jest Dzień Jedności Narodowej. Dzień ten (4 XI) zbiega się w czasie z cerkiewnym świętem Ikony Kazańskiej Matki Bożej.

¹⁶ Wśród Polaków tym zagadnieniem zajmowali się m.in. J. Strutyński, *Kilka badań geologicznych i dziejowych Kaukazu*, Berlin 1857; E. Strumpf, *Obrazy Kaukazu. Kartki z podróży*, Warszawa 1900; A. Chodubski, *Stosunki narodowościowe na Kaukazie w procesie przemian XIX i XX w.*, [w:] *Przemiany społeczne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1994, s. 167–178.

lokalni dziejopisarze, dlatego też mgr Nadieżda Niekrasowa z Państwowego Uniwersytetu Badawczego „Wyższa Szkoła Ekonomii” w Moskwie swoje wystąpienie poświęciła temu zagadnieniu. Prelegentka omówiła interakcję zachodzącą pomiędzy lokalnymi (twerskimi) i stołecznymi historykami z Petersburga i Moskwy, a także wykazała zależności pomiędzy problematyką badawczą lokalnych dziejopisarzy z zadaniami kształtowania się tożsamości regionalnej.

W ramach sekcji „Tożsamość regionalna a sąsiedztwo” prof. dr Vladimír Goněc ze Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie przyjrzał się podwójnej tożsamości. Na przykładzie trójkąta pomiędzy miastami Wiedeń–Brno–Bratysława zaprezentował synkretyzm kulturalny i problemy szkolno-językowe, a także bliskość i jedność religijną poprzez więzi językowe i narodowe regionu powiązanego ekonomicznie i kulturowo. Vladimír Goněc zestawił „nabyte i utracone doświadczenia w wielkim regionie przemysłowym”, w tym m.in. migrację wykształconych specjalistów i specjalistów-robotników czy też mieszanie się małżeństw. Natomiast zespół autorów z Gdyni – prof. dr hab. Antoni F. Komorowski (Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte) z dr. Tomaszem Neubauerem (Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni) zwrócili uwagę na nierozwiązane od 1945 roku problemy graniczno-ekonomiczne. W wystąpieniu przedstawili geograficzne i polityczne problemy eksploatacji międzynarodowej drogi wodnej o nazwie Cieśnina Piławska, prowadzącej m.in. na Zalew Wiślany i do portu w Elblągu.

Druga część sekcji „Tożsamość regionalna a sąsiedztwo” była poświęcona gospodarzowi konferencji – Bydgoszczy. Poruszone zostały zagadnienia związane z jej historią, a także z trudnymi relacjami polsko-niemieckimi w tym mieście w XIX i XX wieku¹⁷. Na relacje polsko-niemieckie w Bydgoszczy spojrzęły dr Katarzyna Grysińska-Jarmuła i dr Monika Opióła-Cegielka (obie z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), a także dwie badaczki z Niemiec – mgr Eliza Stehr (Uniwersytet w Kolonii) i mgr Friederike Partzsch-Szankowski (Reński Uniwersytet Fryderyka Wilhelma

¹⁷ *Polacy i Niemcy w Bydgoszczy*, red. Z. Hojka et al., Bydgoszcz 2006; W. Stankowski, *Bydgoskie germanofobie w historii stosunków polsko-niemieckiego sąsiedztwa*, „Kronika Bydgoska” 1999, t. 21, s. 9–18.

w Bon). Natomiast dr hab. Zdzisław Biegański, prof. UKW przybliżył dzieje rywalizacji i trudnej współpracy pomiędzy Bydgoszczą a sąsiadującym z nią Toruniem. Wystąpienie to, nawiązując do tematu konferencji, jednoznacznie wykazało, że przeszłość w stosunkach między mieszkańcami obu miast ma nadal wpływ na animozje bydgosko-toruńskie¹⁸.

W ramach trzeciej części sekcji „Tożsamość regionalna a sąsiedztwo” prelegenci skupili się nad bliskim sąsiedztwem. Mgr Mikołaj Tomaszewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) porównał konflikt magnatów Tomasza Czapskiego i Jana Klemensa Branickiego do filmowego konfliktu Pawłaka z Kargulem. Konflikt obu magnatów, mieszkających po sąsiedzku, dotyczył nie tylko ich samych, ale także wpłynął na relacje w Rzeczypospolitej. Za to pozytywny przykład relacji dobrosąsiedzkich przytoczył dr Marek Sass z Gostycyna, który zaprezentował dzieje Bysławka¹⁹. Od XVIII wieku po czasy współczesne mieszkańcy wsi żyli, mieszkali i współpracowali najpierw z benedyktynkami, a następnie z franciszkankami-reformatkami, a po dziś dzień z siostrami miłosierdzia, kolejnymi mieszkankami klasztoru we wsi. Ich współpraca została ugruntowana w oparciu na dziedzictwie przeszłości oraz szacunku, otwartości i zrozumieniu. W podobnym duchu utrzymane było wystąpienie dr Barbary Techmańskiej z Uniwersytetu Wrocławskiego, która pokazała relacje mieszkańców powojennej dolnośląskiej wsi. Mimo że te związki i zależności początkowo były kształtowane na trudnych zasadach (Dolny Śląsk po II wojnie światowej stanowił narodowościowy tygiel), to jednak z czasem zaowocowały pokojowym współlistnieniem.

¹⁸ W. Biegański, *O granice i prestiż. Z dziejów reform podziału administracyjno-terytorialnego na obszarze województwa pomorskiego i w regionie bydgoskim w latach 1920–1939*, [w:] *Bydgoszcz jako ośrodek administracyjny na przestrzeni wieków*, red. Z. Biegański, W. Jastrzębski, Bydgoszcz 1998. Punkt widzenia historyków toruńskich zob. A. Skonieczny, *O konfliktach między Toruniem a Bydgoszczą na przestrzeni dziejów: czyli o traconej wyższości Torunia*, Toruń 2007; *Jesteśmy skazani na tę wspólnotę. O historii i tożsamości województwa kujawsko-pomorskiego z prof. Jarostawem Klaczkowem i prof. Krzysztofem Mikulskim, historykami z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, rozmawia Bogusław Kubisz*, „Mówią Wieki” 2014, nr 11, s. 11–14.

¹⁹ M. Sass, *Dzieje Gostycyna i okolicy*, Bydgoszcz 2003; idem, *Gostycyn w słowie, fotografii, obrazie*, Bydgoszcz 2013.

Uczestnicy drugiej sekcji konferencji zajęli się „Wspólnym dziedzictwem kulturowym”. Uczestniczka z Chabarowska – prof. dr hab. Olga Strielowa na przykładzie pogranicza rosyjsko-japońskiego omówiła edukacyjny potencjał tematu „Cudza – Swoja pamięć”. Jako przykład posłużyły jej zabytki i pomniki pozostałe po Japończykach mieszkających na terenie Południowego Sachalinu w latach 1925–1945²⁰. Po niechlubnym okresie niszczenia „cudzych pomników” nastął czas, gdy pomniki „obcych” stały się mieniem szerokiej społeczności Sachalinu. Również prof. dr hab. Arkadiusz Stempin z Uniwersytetu Alberta Ludwika we Fryburgu przytoczył pozytywny przykład relacji dobrosąsiedzkich. Autor w swoim wystąpieniu zmierzył się z francusko-niemieckim pojednaniem po II wojnie światowej, przedstawiając rzeczywisty obraz zbliżenia politycznego obu państw, a także omówił funkcjonowanie obydwu sąsiadujących ze sobą społeczeństw w ramach zabliznionej wrogości (*Erbfeindschaft*). Kolejny pozytywny przykład relacji dobrosąsiedzkich przytoczyła dr Kamila Kłudkiewicz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przedstawiając działalność polskich i niemieckich Towarzystw Sztuk Pięknych w Poznaniu w XIX wieku. Trzy kolejne referaty – dr Joanny Szcutkowskiej (UKW w Bydgoszczy), dr. Jacka Wojsława (Uniwersytet Gdański) i dr Joanny Trajman (Uniwersytet Wrocławski) też miały na celu omówienie współpracy kulturalnej, tym razem polsko-węgierskiej i polsko-niemieckiej.

W drugim dniu konferencji uczestnicy obradowali w sekcji „Sąsiedztwo a wyznanie”. Ich wspólnym mianownikiem była religia. Autorzy wygłoszonych referatów wykazali jej wpływ na relacje między wyznawcami – społecznościami mieszkającymi po sąsiedzku. I tak – dr Dmitrij Dobrowolski z Państwowego Uniwersytetu Badawczego „Wyższa Szkoła Ekonomii” w Moskwie omówił wyniki swoich badań nad ruskim piśmiennictwem z końca XI i początku XII wieku, pokazując w nich wizerunek zachodniego chrześcijaństwa. Cztery młode badaczki – mgr Barbara

²⁰ Sachalin – wyspa na Oceanie Spokojnym u wschodnich wybrzeży Azji. W XVIII–XIX w. północna część kolonizowana przez Rosjan. W 1855 r. traktat rosyjsko-japoński usankcjonował podział Sachalinu na część rosyjską – północną – i część japońską – południową. W 1875 r. Rosja zajęła cały Sachalin, stan poprzedni przywrócono po klęsce Rosji w wojnie z Japonią w 1905 r. W 1945 r. wojska radzieckie zajęły część południową, którą na konferencji poczdamskiej przyznano ZSRR.

Hołub z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, mgr Izabella Kopczyńska z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, mgr Marta Muzioł i mgr Soraya Kuklińska (obie z UKW w Bydgoszczy) – przybliżyły wzajemne kontakty społeczności polsko-żydowskich na ziemiach polskich w XIX i XX wieku: ich kontakty handlowe, oświatowo-wychowawcze, tradycje sepulkralne i niekiedy trudne relacje w latach 1939–1943²¹. Z kolei dwaj kolejni prelegenci – mgr Jerzy Janiec (UKW w Bydgoszczy) i mgr Piotr Zubowski (Uniwersytet Wrocławski) skupili się na relacjach będących następstwem odmienności wyznaniowej i wynikających z tego relacji sąsiedzkich.

Sporo uwagi uczestnicy konferencji „Dobre i złe sąsiedztwa” poświęcili stosunkom Polski i jej sąsiadom. Pierwsze referaty dotyczyły relacji polsko-rosyjskich – mgr Roman Kazakow z Moskwy zestawił poglądy Nikołaja Michajłowicza Karamzina i Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego na ten temat²², a dr Gienadij Kowalienko z Petersburga przedstawił rosyjski punkt widzenia na rolę Stanisława Żółkiewskiego w czasach Wielkiej Smuty w XVII wieku. Trzej naukowcy z Białorusi omówili relacje białorusko-polskie. Prof. dr hab. Dmitrij Kariew z Grodzieńskiego Uniwersytetu im. Janka Kupały przytoczył przykłady białoruskiej historiografii na temat współzależności Białorusi i Polski od XVII do początku XXI wieku, prof. dr hab. Aleksander Wabiszczewicz z Uniwersytetu im. A. S. Puszkina w Brześciu omówił stosunki białorusko-polskie w dziedzinie kultury i edukacji w zachodnich regionach Białoruskiej SRR w latach 1939–1941, a mgr Dzianis Bukonkin z Narodowej Akademii Białorusi w Mińsku przed-

²¹ Ostatnimi laty powstało wiele publikacji na temat relacji polsko-żydowskich, m.in. P. Kuncewicz, *Goj patrzy na Żyda*, Warszawa 2000; A. Klugman, *Żyd – co to znaczy?*, Warszawa 2003; H. Szlajfer, *Polacy – Żydzi*, Warszawa 2003; A. Cała, *Wizerunek Żyda w polskiej kulturze ludowej*, Warszawa 2005; *Polacy i Żydzi – kwestia otwarta*, red. R. Cherry, A. Orla-Bukowska, Warszawa 2008; A. Landau-Czajka, *Polska to nie oni*, Warszawa 2015 i inne.

²² Nikołaj Michajłowicz Karamzin (1776–1826) – rosyjski pisarz, publicysta i historyk. Autor dwunastotomowej *Historii państwa rosyjskiego*, gloryfikującej dawną Ruś. Zorian Dołęga-Chodakowski, właściwie Adam Czarnocki (1784–1825) – polski etnograf, archeolog, historyk i słowianofil, prekursor badań nad Słowiańszczyzną. Krytykował teksty Nikołaja Karamzina, przez co zyskał przychylność w rosyjskim środowisku naukowym, wrogim Karamzinowi. Subwencja przyznana Chodakowskiemu na „Projekt naukowej podróży po Rosji” została mu cofnięta wskutek interwencji Karamzina.

stawił koncepcję stworzenia „pasa dobrosąsiedztwa”, który jest elementem realizacji białoruskich interesów narodowych²³. Litewski punkt widzenia na relacje między Litwinami i Polakami przedstawił dr Arūnas Vyšniauskas z Uniwersytetu Wileńskiego, przytaczając poglądy Jana Szlupasa²⁴. Przykład zmiennych relacji sąsiedzkich czasów II Rzeczypospolitej przybliżyła mgr Ewa Dyngosz z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Z kolei dr hab. Grażyna Pańko, prof. UW (Uniwersytet Wrocławski) na współczesny obraz południowego sąsiada Polski spojrzała przez pryzmat relacji Polaków i Czechów w okresie międzywojennym²⁵. Jakby dopełnieniem tego wystąpienia był referat mgr Elwiry Piotrowskiej z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, w którym autorka wystąpienia przypominała dzieje stosunków polsko-czeskich od 1918 roku po czasy współczesne²⁶. Natomiast dr hab. Joanna Sadowska z Uniwersytetu w Białymstoku zajęła się czasami PRL i nieoficjalnymi wizytami Polaków w Związku Radzieckim. W cieniu relacji polsko-radzieckich na wysokim szczeblu funkcjonowały wówczas kontakty prywatne i półprywatne obywateli tych państw (wyjazdy w ramach współpracy młodzieżowej, naukowej, ekonomicznej itp.). Na koniec sekcji „Polska i sąsiedzi” głos zabrała mgr Kamila Pytlik z Akademii Pomorskiej w Słupsku, która zaprezentowała wyniki swoich badań opinii publicznej na temat społecznych postaw w relacjach polsko-ukraińskich i wynikającego z tego myślenia stereotypowego.

Osobną sekcję konferencji „Dobre i złe sąsiedztwa” stanowił blok referatów pod wspólnym tytułem „Obszary konfliktów i próby pojednania”. Obrady tej sekcji zainicjował dr hab. Andrzej Topij, prof. UKW, który omó-

²³ Por. R. Czachor, *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011. Studium politologiczne*, Polkowice 2011.

²⁴ J. Szlupas, *Litwini i Polacy*, New York 1887. Por. K. Buchowski, *Litwomani i polonizatorzy*, Białystok 2006.

²⁵ G. Pańko, *Obraz Czechów i innych sąsiadów Polski w opiniach uczniów szkół średnich i studentów*, [w:] *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů*, ed. B. Gracová, Ostrava 1999, s. 119–136; eadem, *O tych, którym na porozumieniu Polaków i Czechów w okresie międzywojennym zależało*, [w:] *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku*, red. W. Ciesielski, Toruń 2004, s. 625–629.

²⁶ Szerzej: M. Dębicki, *Stereotypy Czechów wobec Polaków na pograniczu – regionalne zróżnicowanie oraz determinanty stanu rzeczy*, Wrocław 2010.

wił dwa układy o nieagresji z 7 VI 1939 roku (niemiecko-estoński i niemiecko-łotewski). Trzy kolejne wystąpienia dotyczyły układów pokojowych i akcesyjnych czasów bardziej nam współczesnych. O stosunku Turcji wobec Europy powiedział mgr Michał Alagierski z Uniwersytetu Łódzkiego, o konsekwencjach traktatu w Dayton²⁷ mówiła mgr Joanna Skrzydelska, a mgr Maciej Górecki z UKW w Bydgoszcy przedstawił proces akcesyjny Chorwacji do Unii Europejskiej²⁸. Osobną część tej sekcji stanowiły trzy referaty dotyczące relacji Chińskiej Republiki Ludowej z sąsiadami. Referaty wygłosili: mgr Katarzyna Niemiec z Uniwersytetu Jilin w Changchun, mgr Sylwia Szyca z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz mgr Piotr Kaczmarek z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Swoistym podsumowaniem konferencji były obrady sekcji „Sąsiedztwo na kartach podręczników szkolnych”. Trzy referaty spinały całość konferencji, gdyż ich autorki, na przykładzie podręczników szkolnych i książek dla dzieci i młodzieży, zilustrowały politykę historyczną poszczególnych państw europejskich. Dr Natalia Marczenko z Kijowa, dr Jasmina Milanović z Belgradu i dr Teresa Maresz z Bydgoszcy przytoczyły przykłady szkolnej narracji podręcznikowej na temat sąsiadów w Ukrainie, Serbii oraz w Polsce i Rosji.

Każda z sekcji kończyła się ożywioną dyskusją, w której uczestnicy konferencji mieli możliwość odpowiedzieć na pytania słuchaczy i tym samym rozwinąć tematy podejmowane w referatach. Konferencja przyczyniła się do zaprezentowania wyników badań historycznych, politologicznych i socjologicznych na temat budowania wzajemnych relacji społeczności, którym przyszło żyć obok siebie, a także stała się wspólną okazją do wymiany poglądów naukowców z Polski, Europy i Azji. Obrady uczestników konferencji przebiegały w życzliwej i przyjacielskiej atmosferze.

Przebieg konferencji skłania do optymizmu. Na zaproszenie organizatorów odpowiedziało wiele osób ze świata nauki. Obrady przyczyniły się

²⁷ Układ w Dayton (Ohio w USA) – negocjacje prowadzono od 1 do 21 XI 1995 r. Formalnie porozumienie zostało podpisane 14 XII 1995 r. w Paryżu. Był to układ pokojowy kończący wojnę w Bośni.

²⁸ Chorwacja od 1 VII 2013 r. jest członkiem Unii Europejskiej. Jej drogę do UE zob. M. Łakota-Micker, *Proces akcesji Republiki Chorwackiej do Unii Europejskiej*, Wrocław 2011.

do wymiany poglądów, a także spotkały się z zainteresowaniem młodzieży akademickiej, chętnie przysłuchującej się dyspacie nad problemami, które ich współcześnie dotyczą. Zdaniem uczestników konferencji zakończyła się ona sukcesem i deklaracją udziału w jej kolejnej edycji.

Na zakończenie obrad organizatorzy zaprosili na drugą Międzynarodową Konferencję Naukową „Dobre i złe sąsiedztwa” za rok. W dniach 11–12 V 2016 roku konferencja w Bydgoszczy odbędzie się pt. „Dobre i złe sąsiedztwa. Od konfliktu do współistnienia i współpracy”²⁹. Proponowane zagadnienia i obszary do poruszenia w ramach obrad konferencji:

1. Sąsiedztwo w jednym mieście lub wsi. Współpraca lub jej brak na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, kulturalnej etc.
2. Wzajemne relacje między mieszkańcami jednego kraju, w tym mniejszości narodowych i etnicznych.
3. Stosunki między narodami ze sobą sąsiadującymi.
4. Rola religii w kształtowaniu stosunków międzyludzkich, międzysąsiedzkich i międzywyznaniowych.
5. Zderzenie różnych cywilizacji (nie tylko w kontekście niszczenia dóbr kultury przez fundamentalistów islamskich).
6. Problem społeczności muzułmańskiej w Europie i jej funkcjonowania w strukturach i kulturze zachodnioeuropejskiej.
7. Edukacja społeczeństwa, w tym edukacja szkolna w zakresie budowania stosunków międzyludzkich, międzysąsiedzkich, międzykulturowych i międzywyznaniowych.

Teresa Maresz, Katarzyna Grysińska-Jarmuła

²⁹ Adres do korespondencji: sasiad_bydgoszcz@wp.pl.